

ANLATIM TEKNİĞİ OLARAK MEKTUBUN KULLANIMI: VECİHİ'NİN İKİ ROMANI

THE USE OF THE LETTER AS A NARRATIVE TECHNIQUE: VECİHİ'S TWO NOVELS

Seda ÇETİN
Trakya Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
b.sedacetin@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5254-2915

Barış Berhem ACAR
Trakya Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
barisberhemacar@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7294-7525

ÖZ

Geliş Tarihi:

21.03.2023

Kabul Tarihi:

02.08.2023

Yayın Tarihi:

25.09.2023

Anahtar Kelimeler

Mektup-roman
Ara Nesil
Müjgan
Mesude
Arzu

Keywords

Epistolary novel
Ara Nesil
Müjgan
Mesude
Desire

Bir iletişim aracı olarak yüzlerce yıldır kullanılan mektup, özellikle 18. yüzyıldan itibaren edebî tür olarak değer kazanmıştır. Bireyselleşmenin artmasıyla birlikte insanların kendi düşüncelerini aracısız ifade etme ihtiyacı hissetmesiyle edebî mektupların sayısında ciddi bir artış gözlemlenir. Bu dönemde Batı'da mektuplarla beraber romanın da yükselişe geçmesi, mektup-romanların doğmasını sağlar. Birçok örneği yazılan mektup-romanlarda özellikle kadınların mektuplarla seslerini duyurmaya çalıştığı gözlemlenir. Türk edebiyatında da Batı edebiyatının etkisinin başladığı Tanzimat yıllarında ilk mektup-romanların yazıldığı, Batı'da olduğu gibi bu türe ilginin fazla olduğu söylenebilir. Bu çalışmada, Vecihi'nin kaleme aldığı mektup-roman türünün ilk örneklerinden sayılabilecek ancak gözardı edilmiş *Müjgan* ve *Mesude* romanlarına odaklanılacak, bu romanlarda mektubun işlevi ortaya konacaktır. Mektup-romanın tarihine ve genel özelliklerine kısaca değinildikten sonra Vecihi'nin birbirinin devamı olan iki romanından alınan örneklerle nasıl bir mektup roman yazdığı belirtilmeye çalışılacaktır.

ABSTRACT

The letter which has been used as a communication tool for hundreds of years, has gained value as a literary genre, especially since the 18th century. With the increase in individualization, a serious increase is observed in the number of literary letters, as people feel the need to express their thoughts directly. In this period, the rise of the novel along with letters in the West led to the emergence of letter-novels. In the epistolary novels, many examples of which are written, it is observed that especially women try to make their voices heard through letters. It can be said that the first epistolary novels were written in the Tanzimat years, when the influence of Western literature began in Turkish literature, and there was a high interest in this genre as in the West. In this study, the ignored novels *Müjgan* and *Mesude*, which can be considered as the first examples of the epistolary novel genre written by Vecihi, will be focused on, and the function of the letter in these novels will be revealed. After briefly mentioning the history and general features of the epistolary novel, it will be tried to indicate how Vecihi wrote an epistolary novel with the examples taken from his two novels, which are the continuation of each other.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1268922>

Atıf/Cite as: Çetin, S., & Acar, B. B. (2023). Anlatım tekniği olarak mektubun kullanımı: Vecihi'nin iki romanı. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 13(3), 1418-1430.

Giriş

Mektup, bir iletişim aracı olarak tarih boyunca kullanılmıştır. Diplomatik meselelerden kişisel ilişkilere, sosyal sorunlardan siyasi konulara kadar geniş bir yelpazede kullanılan mektup, Roma İmparatorluğu'ndan itibaren edebî bir tür olarak gelişme göstermiştir. Cicero, Pliny ve Ovid'le birlikte ilk örnekleri verilen mektup türünün, edebî alandaki önemli örnekleri 16. yüzyıldan itibaren ortaya konmaya başlanmıştır (Acehan, 2021: 406). Juan de Segura tarafından yazılan *Processo de Cartas* (1548) ile Alvise Pasqualigo'nun *Delle Lettere Amoroze* (1563) adlı eserleri mektubun edebiyat sahasındaki erken dönem örnekleridir. Sonrasında 17. yüzyılda *Letters of a Portuguese Nun* (1669), *Love-Letters* (1684) ve *Portekiz Mektupları* (1699) ile gelişen tür, Batı'da 18. yüzyılda altın çağını yaşar. Bu yüzyıldan itibaren mektuplar, anlam genişlemesi yaşamış ve “öğretici bir üslupla kadınlar için erkekler tarafından hazırlanan bir davranış kitabı olmuştur” (Dereli, 2010: 12).

18. yüzyılda mektubun önemli örneklerinin görünmesinin bir sebebi yeni bir nesir çağının başlamasıyla diğer sebebi çağın anlayışındaki değişimdir. Çünkü “18. yüzyılda gerek sosyal, gerek felsefi gerekse edebî yaşamda ve sanatın tüm dallarında ‘ben’in ön plana çıkması ve romantizmin hızlı bir tırmanışa geçmesi”yle bireyin kendini tüm gerçekliğiyle ortaya koymasını sağlayan mektup türü, gelişme göstermiştir (Kefeli, 2002: 13). Bu yüzyılda mektup türüyle birlikte romanın ortaya çıkması, mektup-roman örneklerinin yazılmasını sağlamıştır. Jonathan Swift'in *Journal to Stella* (1710-1713), Lord Chesterfield'in *Letters to Son* ve Lady Montagu'nun *Turkish Letters* isimli mektuplarıyla birlikte Samuel Richardson'un *Pamela* (1740-1741), *Clarissa Harlow* (1747-1748) ve *Sir Charles Grandison* (1753-1754) isimli mektup-romanları bu dönemde ilk akla gelen eserlerdir (Kefeli, 2002: 13). Özellikle Richardson'ın eserleri çok ilgi görmüştür. Hatta İngiliz edebiyatında roman türünün bütün unsurlarını barındıran ilk eser *Pamela* sayılmaktadır (Akt. Turan, 2019: 171). *Pamela'yı* mektup-roman olarak diğerlerinden daha önemli kılan, bu eserde yazarın bir yandan alışıktan olunduğu gibi ahlaki mesaj ve öğreticiliği yansıtırken diğer yandan kadın karakterlerin iç dünyasını ortaya koymasındır. Böylece türün temel özelliklerinin bireyin iç dünyasını yansıtmaya, kendi algılayışını gösterme ve kendini ifade etme olmasının önü açıktır (Kefeli, 2002: 43). Richardson, *Pamela'ya* yapılan tek seslilik ve mutlak erdem eleştirileri üzerine 1748 yılında *Clarissa'yı* farklı kişilerin yazdığı mektuplarla inşa ederek karakterlerin hayata bakışlarındaki çelişkileri yansıtmaya çalışmıştır. Böylece türün en önemli örneğini vermiştir.

Fransız edebiyatında ise Madame de Sévigné, Voltaire, Diderot, Jean Jacques Rousseau, Flaubert, Stendhal, Proust ve Mallarmé bu türde eser verirler. (Tuncel, 1974: 9-14; Kefeli, 2002: 14). İngiliz ve Fransız edebiyatlarının yanında Alman edebiyatında Schiller, Lessing, Herder ve Goethe edebî mektup ve mektup-romanların önemli örneklerini ortaya koyarlar (Tuncel, 1974: 12). 19. yüzyıla gelindiğinde Batı'da mektup-romanın ivme kaybettiği görülür. Yine de Jane Austen, Marce l Prevost ve Balzac ile birlikte Fyodor Dostoyevski'nin romanları bu yüzyılın ön plana çıkan mektup-romanlarıdır (Yetiş, 2006: 115).

Türk edebiyatında ise mektup-romanın ilk örneklerine Tanzimat edebiyatında rastlanılır. Mektup türünün örneklerine Tanzimat'tan önce rastlansa da mektup-romanın ilk örnekleri romanın Türk edebiyatında ortaya çıkmasıyla yazılmaya başlanmıştır. Mektubun bir anlatım tekniği olarak Türk edebiyatında sıklıkla kullanılmasının bir nedeni sade bir dille yazılıyor olmasıdır. Dilde sadeleşmeyi temel meselelerden biri hâline getiren Tanzimat yazarları da bu yüzden mektup yazımına önem verir (Donbay, 2011: 100). Benzer bir şekilde kişisel ve edebî mektup örneklerinin de Tanzimat ile birlikte görece arttığını söylemek mümkündür. Özellikle edebiyatçıların birbirlerine yazdıkları mektuplar, hem onların kişiliklerini hem de dönemin edebiyat algılayışını anlamak için oldukça kıymetlidir. Mektubu edebî eserlerde bir anlatım tekniği olarak ilk defa kullanan ve mektup-romanın Türk edebiyatındaki ilk örneğini veren yazar Ahmet Mithat'tır. O *Felsefe-i Zenan* (1870) adlı eserinde, kadınların eğitimiyle ilgili görüşleri dile getirirken mektuplardan faydalanır. Böylece Batı'da olduğu gibi romandaki mektuplar, kadınlarla ilgili meselelerde kullanılmış olur.

Ahmet Mithat'ın romanında mektuplardan faydalanmasının ardından Hikmet Şevki ve Aka Gündüz gibi erkek yazarlarla birlikte özellikle kadınların eserlerinde mektuplara sıklıkla rastlanılır. Fatma Aliye, Emine Semiye, Nigâr Hanım, Halide Edip, Halide Nusret ve Şükûfe Nihal gibi kadın yazarlar, mektubu bir teknik olarak sıklıkla kullanırlar. Kefeli bu durumu şöyle izah eder: “Türk edebiyatında ‘bir anlatım tekniği olarak mektup’ Tanzimat dönemi eserlerinde baskı altında kalan ve kendini yeterince ifade edemeyen kadının ‘sesi’ ve ‘dışarı açılan penceresi’dir.” Kadınlar mektup-romanlarda ‘ben’ anlatıcı konumuna yükselerek aracısız bir şekilde

kendisini anlatma imkânı bulur. “Bu şekilde kadın sesinin kabul görüp romana girmesinin yolu açılmıştır” (Dereli, 2010: VI). Tanzimat sonrasında kadınların yazdığı romanlarda mektupların kullanılmasının bir diğer sebebi de Ali Kemal’in Marcel Prévost’dan yaptığı *Kadın Mektupları* tercümesidir (Çakır, 2005, s. 283). İlgili karşılanan bu çeviri, mektup-romana rağbeti artırmıştır. Bu dönemdeki romanlarda, kadınların yazdıkları mektuplarda istenmeyen evlilikler ve bu evliliklerdeki mutsuzluklar, kadının eğitimi, toplum içindeki yeri ve ideal erkek-kadın ilişkileri mesele edilir. Kadınların kendi sorunlarını dile getirme imkânı bulunduğu bu yöntemle, gizli ve mahrem kalan fikirler, en yakınlarındakilerine anlatamadıkları ortak sorunlar tartışılarak toplumun gündemine getirilmiş olur. Kefeli, bu durumla birlikte mektubun hem erkek hem de kadınlar için benzer bir amacı icra ettiğini vurgular: “Cinsiyeti dikkate almazsak erkek/kadın kahramanın duygularını tahlil ettiği ve kendisini rahatsız eden düşüncelerini açığa vurduğu, paylaştığı bir vasıta, bir psikanaliz aracıdır. Bir başka deyişle iç dünyaları aydınlatan, gizli düşünceleri ortaya hatta bilinçaltını irdeleyen bir araç durumundadır.” (Kefeli, 2002: 46).

Tanzimat romanında kadınların sorunlarını dile getirmeye yarayan mektup, sonrasında işlevlerini arttırarak kullanılmaya devam eder. “Tanzimat döneminde kadının dışa açılma, kendi kendini ifade etme vasıtası, kadının sesi olan mektup-roman; Servet-i Fünun döneminde marazî duyuş tarzı ve romantik unsurları, ayrıntılı tasvir ve tahlilleri içerir, aşk ve evlilik, ihanet temalarını işler” (Kefeli, 2002: 169). II. Meşrutiyet’ten sonra buradaki meselelere sosyal ve siyasi konular da eklenir (Çakır, 2005: 300). Cumhuriyet’ten sonra ise ideal olanın anlatıldığı mektuplarla karşılaşılır.

Mektupların edebî eserlerde kullanılmasının bazı sebepleri vardır. Bunların ilki, anlatıya gerçeklik katmasıdır. Çünkü “mektup, hatıra defteri ya da günlüklerle yazılmış eserler, daha baştan gerçekçi olmak gibi bir iddiayı taşırlar” (Argunşah, 2006: 226). Gerçeklikle birlikte karakterlerin kendi düşüncelerini yansıtmaya imkân vermesinden dolayı mektuplar, doğal bir iç monolog yöntemi olarak görülür (Babacan, 2006, s. 216). Özellikle tümü mektuplarla yazılan romanlarda anlatıcı ihtiyacı ortadan kalkar. Anlatıcının otoritesinin olmaması, mektup yazarlarının aracısız bir şekilde anlatıcı rolünü üstlenerek fikirlerini ifade etmelerini sağlar (Dereli, 2010: 5). Mektuplar, doğrudan karakterlerin fikirlerini yansıttığı için metne hareket ve canlılık katarlar. (Acehan, 2021: 411). Farklı karakterlerin yazdıkları mektuplarla olay örgüsünün kurgulanması, tek sesliliğin önüne geçerek farklı bakış açılarının değerlendirilmesini sağlar (Tekin, 2002: 225). Ayrıca mektupların, romandaki olayların düğümünün çözülmesinde, entrikanın dozunun artırılarak gerilim yükseltilmesinde ve karakterlerin psikolojilerinin daha iyi anlaşılmasında etken olduğu söylenebilir (Acehan, 2021: 410).

Emel Kefeli, mektupları konularına göre üçe ayırır: 1- Gerçeği değiştiren mektuplar, bunlar aşk itirafları gibi gizli kalmış duyguları ifşa ederler. 2- Gerçeğin değişimini anlatan mektuplar: Ölüm, doğum, evlilik gibi yaşanmış olayları anlatarak bu olaylarla ilgili fikirleri değiştirirler. 3- Gerçeği müdahalesiz ifade eden mektuplar: Yaşamakta olan bir olay hakkında objektif bilgi verirler (Kefeli, 2002: 40).

Janet Gurkin Altman ise *Epistolarity Approaches to a Form* isimli kitabında mektup-romanların biçimsel özelliklerini altı başlıkta toplar: İlk olarak mektup “arabulucu”dur. İki kişi arasındaki mesafeyi kapatır ya da bu kişilerin aralarına mesafe koyar. İkinci özelliği sevgililer ya da sırdaşlar arasında yazılmasıdır. Üçüncü özellik ise mektubun şimdi odaklı olmasıdır. Dördüncü özellik, mektupların kapanışlıdır. Ya mektup yazılmasının bir anlamı kalmamıştır ya da mektuplar aniden kesilir. Beşinci özellik ise mektup-romandaki bütünlüktür. Mektup, mektup-romanın hem bir parçasıdır hem de mektup-romanın bütünü oluşturur. Altıncı ve son özellik ise anlatıcı ve muhatapın konumudur. Mektup-romanda yazma ve okuma eylemleri bir arada ya da art arda ilerler (Akt. Acehan, 2021: 411-412).

Mektubu, günlük, hatıra ya da anı gibi türlerden ayıran en önemli özelliği ise mutlaka birisi için yazılmasıdır. Diğer birinci tekil şahıs anlatıcıya sahip türlerde “esas alınan, anlatıcının kendini ortaya koyması iken mektup-romanda temel olan anlatıcının muhatabıyla kurduğu ilişkidir.” (Dereli, 2010: 9). Bu bakımdan mektupların mutlaka bir muhatap tahayyülü vardır. Mektubun kadın yazarlarca sıklıkla tercih edilmesiyle birlikte kazandığı bir diğer özellik ise kadınların sesini duyurma kudretidir. Kadınların sözü almasıyla birlikte “artık kadının uzaktaki sevgilisine mektup yazan kurban olarak sunulmasına ve özellikle erdemli olma baskısı sonucu özel hayatın içinde –ev içinde- tutulmasına karşı çıkılır. Bu amaç doğrultusunda, gerçek hayatta erkeklerin kadınlar üzerindeki baskısına karşı, kurgusal alanda kadınların evlilik, annelik gibi ortak deneyimleri mektup-roman

türüyle özel alandan çıkarılarak kamusallaştırılmış olur. Böylece kadın anlatıcı kendisini savunur ve ataerkil baskılara karşı çıkma yolları geliştirebilir.” (Dereli, 2010: 14).

Bir iletişim aracı olmasının ötesinde bir anlatım tekniği olarak kullanılan mektuba yukarıda sayılan özellikleri dolayısıyla Ara Nesil sanatçılarının da başvurduğu söylenmelidir. Özellikle popüler edebiyat sınırlarında kalan eserlerde mektuplar, gerilimi arttırması, karakterlerin aracasız konuşmasına imkân sağlaması, toplumsal normlar sebebiyle dışarıda görüşemeyecek karşı cinsten kişilerin iletişimine olanak tanınması ve metne hareket katması sebepleriyle tercih edilirler. Romanlarında mektuplara yer veren bir isim de Mehmet Vecihi'dir.

Ara Nesil'in üretken isimlerinden biri olan Vecihi, 1894-1900 yılları arasında şiir, roman, hikâye, tarih gibi farklı alanlardan oluşan yirmi beş eser kaleme alır. Roman ve hikâyelerinde birbirlerine oldukça benzeyen konular işleyen Vecihi bunlarda sıklıkla mektup tekniğine başvurur. Henüz bütün eserleri Latin harflerine aktarılmamış olan yazarın yakın dönemde yayımlanmış veya haklarında çalışmalar olan *Mebcure*, *Feryat*, *Harabe*, *Müjgân*, *Mesude* gibi romanlarıyla; *Sevda-yı Masumane* ve *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası* isimli kitabının dördüncü hikâyesi olan "Tekâbül" gibi hikâyelerinde mektup tekniğinden geniş ölçüde faydalandığı görülür. Bu eserlerde Vecihi, mektupları çoğunlukla anlatıcı-muhatap ilişkisi ekseninde kullandığı için mektuplar bir iletişim ve haberleşmenin araçları olarak işlev görürler. Ancak eserlerde bunun dışında kahramanın iç dünyasına ayna tutmak amacıyla kaleme alınan, bu sebeple de eserlere psikolojik derinlik katan mektuplar da söz konusudur.

Vecihi'nin mektup-roman tekniğini kullanarak olay örgüsünü inşa edip şekillendirdiği eserlerden biri de *Müjgân* ve onun devamı niteliğinde olan *Mesude*'dir. Roman kişilerinin, olayların, kısmen mekânın ortaklığı vb. sebeplerle nehir roman sınıflamasına dahil edilebilecek bu eserlerde mektup hem bir iletişim aracı hem olaylara yön veren yönlendirici unsur, hem de kişilerin iç dünyalarının yansıtıldığı bir ayna görevindedir. Bu genel sınıflandırmalar içinde mektup kullanımının detaylarına inildiğinde onun öncelikle arzunun taşıyıcısı işlevinde kullanıldığı görülür. Bu kullanım aynı zamanda romanın olay örgüsünü meydana getiren bir arzu tetikleyicisi işlevi gördüğünden kurgunun ortaya çıkmasında hayati öneme sahiptir. *Müjgân* ve *Mesude* romanlarında mektup entrikayı başlatma aracı ve düğüm çözücü gibi roller de üstlenir ve böylece *Müjgân*'da mektuplarla tırmandırılan gerilim *Mesude*'de yerini sırların açığa çıktığı, düğümlerin çözüldüğü sükûnet ve teslimiyet duygularına bırakır. Bu temel vazifelerle biçimlendirilen her iki romanda mektup haberleşme amacıyla da kullanılmış olmasına rağmen mektup türünün bu temel görevi söz konusu eserlerde kendisine oldukça az yer bulur. Nehir roman olmaları bakımından birlikte ele alınan *Müjgân* ve *Mesude* romanlarında mektup tekniğinin kullanım biçimleri bu tekniğin kurguya ve romanların yapısına olan katkılarının ortaya çıkarılmasını sağlayacaktır.

Arzunun Taşıyıcısı Olarak Mektup

Döneminde çok okunan yazarlardan biri olan Vecihi, *Müjgân* ve *Mesude* romanlarını diğer eserlerinde olduğu gibi *İkdam* gazetesinde tefrika etmiştir. *Müjgân*'ın 1 Eylül 1896 tarihinde ilk tefrikası yayımlanmış, 28 Aralık 1896'da "Bunun tafsilatı atide Mesude'de görülebilir." göndermesiyle son bulmuştur" (Karagülle, 2022). Bu eser 1897'de kitap hâlinde yayımlanırken "İkdam gazetesinde "millî roman" olarak bir ilanla da okura duyurulmuş olan" (Karagülle, 2022) *Mesude*, 5 Ocak-13 Şubat 1897 aralığında tefrika edilip 1898'de kitaplaşmıştır.

Müjgân'ın konusu kısaca şöyledir: Varlıklı bir ailede dünyaya gelmiş, her istediğine hiç zorluk çekmeden kavuşmuş bir genç kız olan Müjgân, konaklarına sık sık gelip giden, herkesin övgüyle bahsettiği Mihri'ye ilgi duymaya başlar ve onunla evlenme hayalleri kurar. Ancak babası Hâki Bey'in de olmasını arzu ettiği bu iş, evlenmeyi düşünmediği gerekçesiyle Mihri tarafından reddedilir. Sonunda Müjgân duygularını itiraf ettiği örtük bir mektupla Mihri'nin dikkatini çekmeyi başarır ve evlenirler. Çok geçmeden Mesude isimli bir çocukları olur. Herkesin sevgiyle üzerine titredığı bu çocuğa karşı Müjgân ise oldukça ilgisizdir. Mesude büyüyüp 14 yaşına geldiğinde komşuları Burhan Efendi'nin oğlu Nevzad'la tesadüfen karşılaşır. Nevzad, bu ailenin zenginliği sebebiyle zaten dikkatini çeken Mesude'nin güzelliğine de hayran olarak ona mektup yazar. Birkaç kere devam eden mektuplar neticesinde nihayet Mesude'yi ikna eder ve ailelerin rızasıyla iki genç birkaç sene sonra evlenmek kaydıyla nişanlanırlar. Aradan seneler geçmiş bu arada Müjgân'ın babası Hâki Bey vefat etmiştir. Mihri ise kayınpederinin ölümü sebebiyle miras işlerini halletmek üzere Bursa'ya gitmek zorunda kalır. Müjgân da -Mihri'nin yokluğunu fırsat bilerek- yardımcısı kethüda kadınla birlikte mesire yerlerine gitmeye başlar. Bu gidişlerden birinde Burhan Efendi'yle karşılaşır. Daha sonra defalarca tekrar eden bu karşılaşmalar neticesinde

iki taraf da birbirlerini görürnce sebepsizce gülümsemeye başlar. Kethüdanın gayretiyle Burhan'ı bir gönül eğlencesi olarak düşünmeye ve arzulamaya başlayan Müjgân, ona görünüşte hiddetli bir mektup yazar. Böylece devam eden mektuplaşma ve görüşmelerle görünürde bir gönül macerası başlatılmış olur. Burhan Efendi'nin daha çekimsiz kaldığı bu yasak ilişki mektuplaşmaların Mesude tarafından öğrenilmesi sebebiyle ifşa olur. Bu arada Mesude Nevzad'dan ayrılır ve durumu babasına haber vererek onun İstanbul'a dönmesini ister. Mihri de durumun tam da kendisine anlatılan şekilde olduğunu anlayarak kızını da alıp Müjgân'a hiçbir şey söylemeden evi terk eder. *Mesude* ise ilk kitabın yarım bıraktığı yerden başlar ve şöyle devam eder: Evi terk eden baba kız önce Mihri'nin bir arkadaşının evinde birkaç gün kalır, ardından Mihri'nin bir tanıdığı sayesinde bulunduğu küçük ve bakımsız bir eve taşınırlar. Mesude çok geçmeden rutubet ve bakımsızlık içindeki bu evde üzüntünün de etkisiyle hastalanır. Mesude ve Mihri'nin gidişini fırsat bilen Müjgân Burhan'la gizlice evlenir ve onunla birlikte konakta yaşamağa başlar. Nevzad'ın suçlayıcı mektubundan annesinin evlendiğini öğrenen Mesude'nin hastalığı gittikçe ilerler ve genç kız çok geçmeden ölür. Mihri ise hissettiği tüm duyguları dile getirdiği bir mektupla kızının öldüğünü Müjgân'a haber verir. Bu ölümün ardından Mihri daha fazla şehirde kalmak istemez ve bulabildiği bir memuriyetle İstanbul'dan çok uzak bir yerde yaşamaya çalışır. Ancak sonunda kimsesiz ve sefil bir şekilde ölür. Müjgân ise başlarda kızının ölüm haberinden etkilenmez ve Burhan'a olan güveni gereği ona bazı mallarının vekaletini verir. Burhan, oturdukları konağı da kendi mülkiyetine geçirdikten sonra evde ikili arasında büyük bir tartışma yaşanır. Burhan sonunda Müjgân'ı evden kovar ve eve karısı ile oğlu Nevzad'ı yerleştirir. Bu tartışmalar üzerine Müjgân mahkeme yoluyla mallarını geri almaya uğraşsa da başarılı olamaz ve sonunda her şeyini kaybeder. Zenginken herkese tepeden baktığı için zor günlerinde etrafında kimsesi kalmayan Müjgân, sokaklarda yatıp kalkmaya ve bu arada dilencilığe başlar. Yetmiş dört yaşındayken sığındığı kulübede ölür ve cansız bedeni iki gün sonra mahallenin çocukları tarafından bulunur. Burhan ve kethüda da kötü bir şekilde ölürlerken Müjgân'ın bütün malları Nevzad'a kalır.

Romanlar anlatıda öne çıkan karakterlerin isimleriyle adlandırılmış olsalar da iki romanın da olay örgüsünü biçimlendiren temel karakter Müjgân'dır. Müjgân'ın anlatıya yön verme kudreti ise çevresini kendi istek ve arzuları doğrultusunda yönetebilen bir karakter olmasından ileri gelir ve onu iki romanın da merkezine taşır. Ancak istediğini elde etme noktasında toplumsal normları bile aşacak denli kararlı duruşun kurmaca dünyasında -özellikle erken modernleşme dönemi romanlarında- bir bedeli vardır ve yazar ikinci kitap *Mesude*'de bu bedeli kahramanına trajik bir sonla ödetir. Müjgân'ın toplumsal normları aşacak kararlar vermiş olması ve yazarın bu tutuma anlatı içinde tavır alması sadece bu romana has bir özellik değildir. Kimi Ara Nesil romanlarında da "namus mefhumuyla beraber kadının, aile bilincinden mahrum, sorumluluklarına karşı ilgisiz tavrı eleştirisi konusu yapılmıştır" (Karagülle, 2004: 18).

Eserde Müjgân'dan "utanmak denilen hassa-i beşeriyetten bilküllüye mahrum" (Vecihi 1897/2022: 195) "kefenlere sarılası vücudunu" (s. 224) "Müjgân habisi" (s. 232) vb. gibi tavsiflerle söz ederek kurmaca kişileri hakkındaki yanlı tavrını okura da sezdiren yazar-anlatıcı için aslında sözünü ettiği Müjgân, Burhan Efendi, kethüda gibi kötücül karakterler oldukça önemlidir. Çünkü onların ve bilhassa Müjgân'ın varlıkları bizzat olay örgüsünün ortaya çıkma sebebidir. Bu sebeple yazar-anlatıcı Müjgân'ı daha çocukluğundan itibaren ele alıp onun çevresine bencil tavırlarla yaklaştığını okura anlatarak bir bakıma okuru da Müjgân'ın kötücül olduğu hususunda ikna etmeye çabalar. Hatta bununla da yetinmeyerek çizdiği özverili ve diğerkâm anne baba portresiyle Müjgân'ın karakterindeki bencilliğin daha da görünür hâle gelmesini sağlar. Ancak yazar bu tarafgirliğini eserin sonuna kadar aynı şekilde muhafaza etmez. Bu yanlı bakış iki romanda da bolca bulunan mektuplar sayesinde geçici bir süre için de olsa bir kenara bırakılır. Vecihi her iki eserde toplamda yirmi beş mektup ve ilk romanın hemen başlarında karşımıza çıkan 'okura yazılmış bir mektup' hükmünü taşıyan bir 'kitabe-i seng-i mezar'a yer verir ki bunların yirmi biri *Müjgân*'da, beşi *Mesude*'dedir. Yazar-anlatıcının yargılayıcı sesi bu mektuplarda duyulmadığından kahramanlar kendilerini kendi sesinden okura anlatma imkânı bulurlar.

Kahramanların kendileri ile ilgili düşüncelerini sağladığı için iç monolog tekniğini de andıran bu mektupların ilki Müjgân'a aittir. Genç, güzel ve zengin bir kızken konaklarına sık sık misafirlığe gelen yakışıklı Mihri'ye âşık olan Müjgân, baba Hâki Bey'in girişimlerine rağmen evliliğe yanaşmayan Mihri'yi elde etmek için yazdığı bir mektupla ona olan tüm hislerini itiraf eder. Aynı zamanda arzu tetikleyicisi vazifesi gören bu mektup Müjgân'ın sahip olduğu arzuyu mektubun muhatabı Mihri'ye taşır ve bu sayede Mihri o ana kadar hiç öyle hissetmediği hâlde Müjgân'ı arzulamaya başlar:

“Bu kâğıt üzerine Mihri’de hasil olan efkârı tetkik ve münakaşa etmek lazım gelirse hakikaten hayret-resandır. [...] Gariptir ki Mihri kadar metanet-i efkâr sahibi bir adamı günlerce, gecelerce düşündürmek için şu sade mektubun karışık satırları kifayet eyledi. [...] Hayalhane-i tasavvuratını mâlâmal eyleyen, fikrini işgal eden bir cihet varsa kızın hüsn ü ânı ile ahlakına dair olan efkârı idi” (s. 69; 71).

Müjgân’ın, bir ifşa aracı ve arzu taşıyıcısı olarak kullandığı bu ilk mektuba yaklaşımı ise onun daha sonraki mektuplarında bu türe ilişkin tutumu ve karakter özellikleri hakkında ipucu vermektedir. Müjgân “bir hizmet-i hayırhahane de bulunmak fikriyle bilmediğiniz ve tanımadığınız bir adam şu kâğıt parçasıyla sizi ikaz ediyor” (s. 66) diyerek başladığı; “sizi pek ziyade istiyor. Sizinle mesut olmayı dünyada her türlü mesudiyetin fevkinde bir saadet telakki ediyor” (s. 67) sözleriyle devam ettiği mektubunda kimliğini gizlemekte, aileyi yakından tanıyan bir adam kisvesiyle hareket etmektedir. Hayalî bir maske ile kimliğini ve hislerini kamufle etmek Müjgân’a düşündüğünü söyleme noktasında bir özgürlük tanımış bu sayede o, daha önce bir kere bile karşı karşıya gelip konuşmadığı bir erkeğe hissettiklerini toplumsal normların ötesinde bir dille ifade edebilmiştir. Bununla beraber Müjgân’ın kullandığı yöntem onu ‘mecnunane arzuladığı’ Mihri’ye kavuşturan arabulucu olarak da iş görür. Çünkü oluşturulan hayalî kimlik, Müjgân’ın kendisini dışarıdan biri gibi gözlemleyip mektupta yorumlamasına imkân vermiş, bu da bir anlamda dolayımlayıcı vazifesi görerek Mihri’nin gözünde Müjgân’ın ‘başkaları tarafından da beğenilen/arzulanan bir genç kız olduğu’ şeklinde algılanmasına yol açmıştır. Oluşturulan bu algı ise Mihri’de Müjgân’a yönelik arzusunun meydana gelmesini sağlar. Nitekim René Girard’ın da ifade ettiği gibi her arzu bir üçgen gibi köşelerinde arzulanan nesne, arzulayan özne ve arzusunun dolayımlayıcısından oluşur. Girard bu durumu kurmaca eserler üzerinden ele alarak şu sözlerle değerlendirir:

“Kahraman, arzulanan nesneyle ilişkisinin rakibinden bağımsız olduğuna bizi hep inandırmak ister. (...) Dolayımlayıcı kıpırdamıyor, oysa kahraman, bir gezegenin güneş etrafında dönmesi gibi onun çevresinde dönüyordur” (Girard, 2017: 55).

Girard’ın açıklamasında geçen ‘rakip’ ifadesi arzu üçgeninde dolayımlayıcıya karşılık gelir. Girard’ın detaylandırarak açıkladığı dolayımlayıcı kavramı ise bazen rakip kelimesinde olduğu gibi onun da arzu nesnesini arzulanması sebebiyle düşmanca hislerle yaklaşılabilirken bazen de psikanalitik kuramın öteki diyerek ifade ettiği, sözlerini, hislerini önemsemediğimiz, arzularımızın bilinçdışı sebeplerinden biri olabilir. Mihri’nin Müjgân’ı düşünmeye başlaması ve onu arzulanmasının temelinde de bahsedilen ikinci tip dolayımlayıcının etkisi vardır. Çünkü “o fark etmese de öznenin arzusu daima ötekinin arzusudur. Öteki tarafından dolayımlanmış” (Zizek, 2016: 578).

Benzer bir durum Mesude’nin Nevzad’a yönelik sevgisinde de ortaya çıkar. Müjgân ve Mihri evliliğinden dünyaya gelen Mesude’nin varlıklı bir aileye mensup güzel bir kız olması, “hırs-ı serveti ve arzu-yı cahı son derecelerde olan” (s. 95) Nevzad’ın ona duygularını itiraf ettiği bir mektup yazmasına sebebiyet verir. Ancak Mesude, Nevzad’ın evlerinde çalışan bir kadınla gönderdiği bu mektuptan oldukça rahatsız olduğunu hâl ve tavırlarından belli eder. Bu ilgisizliğe rağmen Nevzad ikinci bir mektupla duygularına karşılık verilmesi için ısrar eder. Cevapsız kalan bu mektubu ise üçüncü bir mektup takip eder. Ancak üçüncü mektubun alınmasının üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen mektupların yenisinin gelmemesi, mektup getiren kadının da mesafeli ve soğuk davranışları Mesude’yi etkiler:

“Nevzad tarafından o kadarlık olsun bir münasebet husulüne mukaddime küşat olunmuş iken bunu böyle en büyük bir işbirara sebep olacak surette niçin reddetti? Ya bir daha Nevzad kendisini istemezse... İstemeyecek de şüphesiz. İsteyecek olsa on beş yirmi gündün beri elbet bir müracaatı daha vuku bulurdu” (s. 119).

Nevzad’ın kısa aralıklarla gönderdiği bu üç mektup onun arzularını muhatabı Mesude’ye taşımış, böyle düşüncelerden tamamen uzak ve saf bir hayat sürdüğü yazar-anlatıcı tarafından defalarca tekrarlanan Mesude nihayet Nevzad’a aynı kadın aracılığıyla bir mektup göndererek kendisini ifade etme ihtiyacına kapılmıştır:

“Hüsnünde bir cazibe var ki görüldüğü gönüller eşcar kadar sabit olsa yine meclup ediyor. [...] Affına, teşâmühüne mağruren şu kadar esrarımı söyledim. O gurur ile kâmilen mâ-fi’z-zamirimi arz edeyim seni seviyorum. Sen beni ne kadar seviyorsan ben seni ondan birkaç kat ziyade seviyorum. Sen beni ne kadar istiyorsan ben seni ondan birkaç kat ziyade istiyorum” (s. 123).

Mesude'yi üç mektup sonunda Nevzad'ı arzulayacak noktaya getiren temel etmen, duyguları taşıyan mektupların ve aracı kadının arzu dolayımlayıcı özellikleridir. Mektuplar ve aracı kadının muhataba mektupları verirken ilgili ve alakalı tavrı bir dolayımlayıcı vazifesi görerek Mesude'ye 'öteki tarafından arzulandığını' göstermektedir. Bu göstergeleri bilinçdışı bir duyuşla hisseden Mesude asıl farkındalığı mektupların ve aracı kadından gelen ilginin kesilmesi sayesinde yaşar ve bu farkındalık onu arzulan nesne konumundan 'arzulayan özne' noktasına taşır.

Entrika Başlatan Bir Araç olarak Mektup

Mektup türü söz konusu eserlerde arzu dolayımlayıcısı olmanın dışında entrikaları başlatan bir araç olarak da kullanılmıştır. Mektubu bu şekilde kullanmakla Vecihi hem kurguya kolaylıkla yön vermiş olur hem de kahramanların olay örgüsü üzerindeki tasarruflarını ortaya sererek realizme daha yakın bir duruş sergiler.

Mektubu entrikaları için bir araç olarak kullanan ilk isim Müjgân'dır. Babası Hâki Bey'in vefatı ve bunun üzerine miras meselelerini halletmek üzere Mihri'nin Bursa'ya gitmesi Müjgân'ı, kendisini sınırlayacak tüm otoritelerin denetiminden kurtarır. Kural koyucuların olmaması sebebiyle rahatlıkla seyir yerlerine gezmeye giden Müjgân, bu gezintilerden birinde tesadüf ettiği müstakbel dünürü -Nevzad'ın babası- Burhan Efendi'yle göz göze gelir ve ona gülümser. Bu bakışma ve gülüşmelerin birkaç kere tekrar etmesi, Müjgân'ın yardımcısı kethüda kadının imalı teşvikleriyle bir gönül eğlencesine dönüşür ve Müjgân, Burhan'la baş başa görüşmenin planlarını kurmaya başlar. Bu sebeple çok geçmeden Burhan Efendi'ye bir mektup yazarak kethüda kadın aracılığıyla gönderir. Ancak mektup Müjgân'ın hissiyatını açıkça göstermekten oldukça uzaktır:

“Gezmeyi severdim. Fakat şimdiye kadar azade bir surette gezer, eğlenirdim. Bir iki aydan beri sokağa rahat çıkamaz oldum. Gölge gibi önümde arkamda dolaşmakta ne mecburiyet hissediyorsunuz?... Beni izaçtan zevk alıyorsanız izaçınıza layık olacak ne günah işledim? [...] Bana bir meyliniz var idi de pederimin sağlığında çekinir idiyse arzunuzun icrası için babamın gaybubet-i ebediyesi gibi bir zamanı fırsat telakki etmeniz hakikaten ve hakikaten teessüf olunacak değil ağlanacak hâldir” (s. 161).

Bu suçlayıcı ve sorgulayıcı üslup mektubun tamamına yakınında devam etse de mektubun en dikkat çeken kısımları yazarı tarafından sona saklanmış kısımlardır:

“Arada cereyan eden böyle münasebetsiz bir vakayı kimseye ifşa ederim zannında bulunursanız aldanırsınız. Bilirsiniz ki bu yolda bir cüreti söylemek keff-i namusuma leke sürmekten başka hiçbir şey değildir. Ancak bundan bittabi hak kazandığım infial ve iğbirar hasebiyle evvelki kararın icrası yani hemen namzet demek olan Mesude'nin Nevzad Bey'e verilebilmesi tabii mümkün olamaz. [...] Şunu da arz edeyim ki şayet bu hususta tezvira kapıldığımızda onun esasını söylemek üzere beni görmek isterseniz -ilk ve son defa olmak üzere- görebilirsiniz. Başka suretle ne beni ne de ailemi izaç etmemenizi ihtar eylerim... Vesselam” (s. 164-165).

Müstakbel dünürüyle gönül ilişkisine başlayabilmek için Müjgân'ın bulduğu çare, Burhan'ın en fazla ehemmiyet verdiği konuda onu köşeye sıkıştırarak görüşmeye mecbur etmek şeklinde bir düzendir. Yazar-anlatıcı parçalara bölerek yer verdiği bu mektubun her bir parçasında hem Burhan'ın hem de kendisinin görüşlerini kaydeder. Böylelikle mektubun Burhan üzerindeki etkilerini adım adım gösterdiği gibi kendisi de kahramanı Müjgân'ı, onun cümlelerinden destek alarak 'şeytanlık yapmak'la suçlar.

Müjgân'ın duygularını doğrudan itiraf etmek yerine bunları bir perde ardına gizlediği mektubu 'nişanın atılması ihtimali' sebebiyle Burhan üzerinde büyük bir etki bırakır. Mektubu okuyup bitirdiğinde 'bir ızdırab-ı şedit' içinde kalan Burhan'da meydana gelen üzüntünün derecesi yazar-anlatıcının aşağıdaki yorumunda gizlidir:

“Nevzad için mutasavver ve musammem olan istikbalin bu suretle düçar-ı tebeddül olması Burhan Efendi gibi hayatın kıymetini servetten âlemin zevkini paradan ibaret bulmuş bir adam için devası tasavvur olunmaz bir dâğ-ı derun olacağı bedihi idi” (s. 165).

Kurgudaki temel entrikayı başlatan bu mektup Burhan'ı çaresiz bir şekilde cevap vermek zorunda bırakır. “Benim kabahatim çocuğuma neden mucib-i felaket olsun” (s. 168) diyerek suçu üstlendiği kısa mektubunda Burhan, buluşmak için muhatabından yer ve zamanı bildirmesini rica ederek sözlerini sonlandırır. Böylelikle, Müjgân'ın bir gönül ilişkisini başlatmak sevdasıyla, Burhan'ın da kârlı bir evliliğin bozulmasını engelleme

arzusuyla başladıkları bu gizli görüşme ve mektuplaşmalar ana kurgunun temel malzemesini oluşturur ve tüm kahramanların gidişatında bir şekilde etkili olur.

Müjgân ve Burhan arasındaki mektuplar bir zaman sonra gönül ilişkisine döner, hatta Müjgân mektuplarında kocasından, “[i]nsan için sevmediği bir adamla bulunmak mezarda ömür geçirmekten daha müşkül geliyor” (s. 284) diyerek bahsedip kendisinin Burhan tarafından kabul edilmesini ister. Müjgân üstelik Burhan kendisini kabul ettiğinde; “Nevzad Beyefendi ile Mesude’nin arzularına bu karar hiçbir vakit mâni olmaz. Nevzad benim kendi evladımdır. Bir kat daha evladım olur. Mesude ise zaten onun cariyesidir. Bir derece daha zîr-i tahakkümüne girer” (s. 285) sözleriyle Burhan’ın her şeyden daha çok istediği bu evliliği bir kez daha kullanarak karşı tarafın tüm dikkatini yine kendi üstüne çekmeyi başarır.

Bu mektuplaşmalar dışında da entrikaya yön veren mektuplaşmalar söz konusudur. Bunların bir örneği Mesude’nin bir rastlantı sonucu Müjgân’ın Burhan’la olan yukarıdaki mektuplarını okuması sebebiyle babasını konağa geri çağırıldığı mektubudur. Babasına; “[g]eleceğin yolda cehennemler kaynasa, geçeceğin denizde tufan fırtınaları peyda olsa yine gel” (s. 270) diyerek seslenen Mesude, mektuplaşma ve gizli görüşmelerden ibaret olan bu yasak ilişkinin meşrulaşmasının önünü de açmış olur. Çünkü yazar-anlatıcının başından beri sakin ve uyumlu tabiatıyla resmettiği Mihri dönüp mektupları kendi okuduğunda Müjgân’ın karşısına geçip konuşmak yerine kızını da alıp evi sessizce terk etmeyi tercih eder. Müjgân ise ‘boşanma hakkı erkeğin elinde olduğu için’ ne yapacağını tam olarak kestiremediği Mihri’den umduğundan çok daha çabuk ve kolay bir şekilde kurtulmuş olur. Böylelikle Mihri-Müjgân arasındaki bu kesin ayrılış Burhan’ın imam nikâhıyla Müjgân’la evlenmesinin önünü açar ve bu evlilikten sonra Burhan adım adım Müjgân’ın mallarını kendi üzerine geçirir.

Kahramanların İç Dünyalarına Tutulan Bir Ayna Olarak Mektup

Müjgân ve Mesude’de mektup türü kurgunun temel dayanağıdır. Eserden mektuplar çıkarıldığında anlatı büyük ölçüde zarar göreceği gibi kahramanların isteklerine ulaşması da -devrin koşulları düşünüldüğünde- neredeyse imkânsızlaşır. Bununla birlikte söz konusu eserlere mektubun bir katkısı daha vardır ki o da kahramanların, yazar-anlatıcının olay ve kişilerle ilgili yargılayıcı tutumundan geçici bir süre için de olsa uzak tutulmasını ve bu kişilerin kendiliklerine dair verilen ipuçlarıyla eserin psikolojik gerçeklik yönünden de zenginleşmesini sağlamasıdır. Romanlardaki mektupların tamamına yakını bu özellikleri taşımakla beraber özellikle Müjgân ve Mesude’nin bazı mektupları kişilerin daha gerçekçi çizilebilmeleri için yeterli malzemeye sahip kısımlardan oluşur.

Söz konusu mektuplarda kendiliklerine dair en çok şey söyleyen kahramanlar Müjgân ve Mesude’dir. Müjgân’ın hem Mihri’ye hem de Burhan’a yazdığı mektuplar düşünüldüğünde onun her defasında gerçek hislerini örtecek bir perdeye ihtiyaç duyduğu görülür. Kahramanın bu şekilde kendisini veya duygularını muhataplarından saklaması duygularının toplum nazarında yargılanacağı düşüncesinden ileri gelmekle birlikte yine de kendini bir şekilde ifade etmek istemesi bastıramadığı arzularının da bir göstergesidir. Nitekim romanın başlarında bekâr bir genç kızken Mihri’yi elde etmek için her yola başvurmuş olmasına rağmen aradan yirmi yıla yakın bir zaman geçtikten sonra onunla geçirdiği günleri yine yazdığı mektuplarda Burhan’a şikâyet edecek noktaya gelir ve bu sefer Burhan’a olan aşkıdan bahsetmeye başlar. Müjgân’daki bu değişim Lacan’ın kuramında bahsettiği ve tatmin edilmesinin imkânsız olduğunu söylediği arzu kavramına gönderme yapar. Jacqueline Rose da arzunun tatmin edilemez yönü için onun, öznenin ihtiyacı olduğunu düşündüğü şeyi sürekli başka nesnelere üzerine kaydırarak özneyi imkânsız bir arayışa sürüklediğinden bahseder (Rose, 2010: 67). Arzu ile ilgili söylenenlerin doğruluğu Müjgân’ın Burhan’la evlenmesinden kısa süre sonra yaşananlarla kanıtlanmış olur. Müjgân çok kısa süren güzel günlerin ardından başlayan şiddetli kavgalar sebebiyle Burhan’ı konaktan kovmaya çalışsa da muvaffak olamayıp kendisi konağı terk etmek zorunda bırakılır.

Bu mektuplar aynı zamanda Müjgân’ın Mesude ile olan ilişkisi hakkında da okura ipuçları verir. Müjgân Burhan ile olan mektuplaşmalarının tamamına yakınında Mesude’den bir şekilde bahseder:

“Ancak [...] evvelki kararın icrası yani hemen namzet demek olan Mesude’nin Nevzad Bey’e verilebilmesi tabîi mümkün olamaz” (s. 164).

“Mesude’nin Nevzad’a verilmesi için şu son defalarda gösterdiğim muhalefeti karin-i hakikat olup olmamakta -bundan evvelki tezkeremin mealiyle- mukayese edersiniz. [...] Evladınız olduğu için Nevzad’ı Mesude’den birkaç kat ziyade sevdiğime emin olmalısınız” (s. 243).

“Nevzad Beyefendi ile Mesude’nin arzularına bu karar hiçbir vakit mâni olmaz. Nevzad benim kendi evladımdır. Bir kat daha evladım olur. Mesude ise zaten onun cariyesidir. Bir derece daha zîr-i tahakkümüne girer” (s. 285).

“Mesude’yi de hatırdan çıkarmamak Nevzad Bey’in saadeti için lazımdır. Hülasa iş meydana çıkıp da hâl anlaşılacak hüsn-i tedbir ile maksada muvaffakiyet bir an evvel karar vermenize tevakkuf eder” (s. 330).

Kızı ile olan ilişkilerini de açıklayan bu satırlar, Müjgân’ın nazarında Mesude’nin Burhan ile birlikte olmalarını sağlayacağı için bir pazarlık ve tehdit konusundan öteye gitmediğini ortaya koyar. Nitekim yazar-anlatıcı Müjgân’ın zihninden geçenlere odaklandığı bir kısımda onun kendi geleceğine dair her şeyi ve hemen herkesi etraflıca düşündüğü bir sırada Mesude’yi hiç aklına getirmemesini; “Mesude ise nazarında evde büyümüş bir kedi yavrusu, yahut oyuncak makamında beslenmiş bir fino köpeği kadar bile şayan-ı ehemmiyet değildi ki onun atisini düşünsün” (s. 240) sözleriyle eleştirir.

Mesude de diğer mektup yazarları gibi kendiliğine dair pek çok şeyi satırlarına taşımış bir isimdir. Onun hemen her mektubunda böyle bir intiba sezilmekle beraber Nevzad’a yazdığı on üç sayfa süren ayrılık mektubu, kendini çocukluğundan itibaren ele alıp yorumladığı bir mektuptur. Öyle ki yazar-anlatıcının taraflı bakışlarından uzak bir kahraman portresi çıkarılmak istense bu mektup gerekli bilgiyi fazlasıyla sağladığı gibi içeriğinde Mesude’nin gördüğü bir rüyaya da yer verdiği için eserin realist tarafını da bir dereceye kadar güçlendirir:

“Ben köşkte imişim. Vakit gece idi. Mevsim yine bahar. [...] Gökte mâhitap vardı. Fakat bizim bildiğimiz gibi değil. Sönük bir mâhitap da nur yerine kanlar, şerareler saçıyordu. [...] Bastığım yerleri su bastı. Ben ise bir kaya üzerinde kolum bargâh-ı ehadiyete merfû, vücudum evrak-ı nihâlânı tanzir eder gibi lerzan kaldım. İşte o zaman idi. Başın açık, arkanda beyaz, ince bir pîrâhen ağaçların arasından göründün. Allah’a uzattığım dest-i istîtafa mukabil imdadıma gönderildin zannettim. Feleğin her türlü sitem ve kahrından bir darü’l- eman itti haz ettiğim aguşuna atılmak istedim. Heyhat! Orada bana yer kalmamıştı. Ah Nevzad... Bana gülüyordun. Benim hâlim seni eğlendiriyordu. Bana bir yed-i imdat değil, bir nazar-ı şefkat bile havale etmedin” (s. 425; 427).

Mesude’nin karamsarlıklar içindeki mektubu, yaşadığı büyük konağı babasıyla birlikte terk ettikten sonra karşılaştıkları maddi güçlüklerin, Nevzad’la bir araya gelmesinin imkânsızlaştığı bir durum içinde olduğundan hissettiği manevi yalnızlığın yansıdığı, okura Mesude’nin ruh dünyasını tüm açıklığıyla gösteren bir iç hikâye hükmündedir.

Müjgân ve Mesude’nin sayfalar süren mektuplarına karşılık Burhan’ın, en uzununu bir paragraftan öteye geçmeyen kısa mektupları da okura onun hakkında yeterince bilgi vermektedir. Burhan’ın Müjgân’a cevaben gönderdiği ve metni verilen üç mektubunda söyledikleri takriben şu şekildedir:

“Hanımefendi hazretleri [...] Ne zaman ve nerede emir buyurulursa emrinize muntazırım” (s. 168).

“Emirnamenizi aldım. [...] Maksadınızı açık yazınız. Kulunuz da ona göre hareket edeyim. Efendimiz” (s. 273- 274).

“Emirnamenizi aldım. [...] Maruzatım muhabbetim kadar sahil olduğu için sizi bu kadar endişede görmek istemem. [...] Binaberin biraz sabır ve tahammül iktiza eder. Sonra her şey âsan olur” (s. 331).

Burhan’dan aldığı birkaç satırlık mektupları “iltifatname” (s. 282) olarak değerlendiren Müjgân’a karşı Burhan, ondan gelen tüm mektuplar için ‘emirname’ ifadesini kullanarak aralarındaki ilişkinin boyutunu örtük bir biçimde itiraf etmiş olur. Burhan’ın çıkarları sebebiyle sonuna kadar devam ettirdiği bu gizli ilişkiye bakışı, yazdığı kısa mektupların içeriğindeki mesafeli duruştan da anlaşılır. Mektupların sayıca az ve kısa oluşu yazar-anlatıcının Burhan’ı bir dereceye kadar mazur göstermesinin bir sonucu olarak da okunabilir. Ancak Burhan yine de bu ilişkiyi sonuna kadar götürmüş, hatta karısı ve oğlu Nevzad’dan gizli olarak Müjgân’la evlenerek onun konağına yerleşmiştir.

Son olarak her iki romanın mektup kullanımlarında dikkat çeken başka bir husus, bu türe ilişkin isimlendirmelerle ilgilidir. Yazar-anlatıcının daima mektup olarak ifade ettiği bu tür mektuplar yazarları ve muhatapları tarafından; “*kâğıt parçası*” (s. 66); “*feryâdname-i istimdad*” (s. 108); “*istirhamname*” (s. 112); “*kâğıt*”, “*istirham*” (s. 116); “*muhabbetname*” (s. 120); “*tezker*e” (s. 160); “*müjdename*” (s.189); “*emirname*” (s. 273); “*iltifatname*” (s. 282); “*merhametname*”, “*varakpare*” (s. 292); “*meal-i kâğıt*” (s. 297); “*matemname*” (s.418); “*tesliyetname*” (s. 481) gibi kelimelerle nitelendirilmiştir. Her mektubu içeriğine göre farklı şekillerde nitelendiren bu kelimeler mektup türünün *Müjgân* ve *Mesude* romanlarında haberleşmeden çok daha fazlasını ihtiva ettiğinin somut göstergeleridir.

Sonuç

Asırlarca önemli bir iletişim aracı olarak kullanılmış olan mektup, 18. yüzyıldan sonra daha da gelişerek roman ve hikâye gibi anlatı sanatları içinde yardımcı bir unsur olarak yer almış, böylelikle mektup-roman, mektup-hikâye gibi türler ortaya çıkmıştır. ‘Ben’in ve bireyciliğin gittikçe ön plana çıkartıldığı 19. yüzyılda ise bu kullanımlar gittikçe yaygınlaşarak modernleşen Osmanlı edebiyatında da bu türün ilk örnekleri görülmeye başlar. Mektup-roman tekniğinin kullanıldığı eserlerden biri de 19. yüzyılın sonlarında tefrika edilip kitaplaştırılan *Müjgân* ve *Mesude* romanlarıdır. Birbirlerini her bakımdan tamamlayan bu eserlerde yazar yoğun olarak mektup türünden yararlanmış, bu mektupları haberleşmenin çok ötesinde bir niyetle, kahramanların duygu-durumlarını ortaya çıkarmak için bir araç olarak kullanmıştır.

Bir Ara nesil sanatçısı olması bakımından Vecihi, söz konusu romanlarında hem romantizmden yoğun olarak faydalanmış hem de aynı dönemlerde eser verdiği Servet-i Fünun sanatçıları gibi realizmi eserlerinde nispeten hissettirebilmiştir. *Müjgân*’ın başından itibaren her hususta olaya müdahil olması, kahramanlarını bu sebeple ağır eleştirilerle yargılaması gibi romantizmin kurguda aksayan yönlerini eserlerine yansıtması olsa da yazar, mektup tekniğini kullanarak bu karakterlerin kendilerini ifade etmelerine imkân verir. Mektup tekniğinden aldığı bu güçle Vecihi, kurgusunda realizmi hissettirebilmiş ve bu sebeple iki edebî akımın kuvvetli ve zayıf yönlerini ortaya çıkaran bir ara eser vücuda getirmiştir.

Vecihi her iki edebî akımın izlerini taşıyan bu eserlerde yirmi beş mektuba yer vermiştir. Bu kadar fazla sayıda mektuba yer vermesine rağmen yalnızca haberleşme amacıyla kullanılan mektup sayısı –Mihri’nin, Mesude’nin ölümünü Müjgân’a haber vermek için yazdığı mektubu bir iç dökme olarak düşünülebilirse de- ise üçtür. İlki *Müjgân* romanının sonlarında Mihri’nin miras işleri için gittiği Bursa’dan yakın zamanda döneceğini haber verdiği mektubuyken, diğer ikisi *Mesude*’nin sonlarında yer alan ve ikisi de Mesude’nin vefatını haber vermek için yazılmış mektuplardır. Bunlar dışında geriye kalan yirmi iki mektup ise kurguda iletişimden daha fazlasını ifade etmek için üretilmiş işlevsel anlatı parçalarıdır.

Bu mektupların işlevselliği üzerinde düşünüldüğünde onların kurguda olay örgüsünün ortaya çıkması ve kahramanların daha realist bir bakış açısıyla tanıtılması gibi hususlarda oldukça etkili oldukları görülür. Genel olarak bu şekilde ifade edilebilecek işlevlerin detaylarına inildiğinde onları üç başlık altında incelemek mümkündür. Mektup türünün olay örgüsünün ortaya çıkmasına da hizmet eden ilk işlevi ‘arzunun taşıyıcısı olarak’ kullanılmasıdır. Bu kullanım özellikle Müjgân ve Nevzad gibi roman kişilerinin arzularını muhatapları olan Mihri, Burhan ve Mesude gibi isimlere aktararak onlarda da aynı arzunun meydana gelmesini sağlar. Bu sebeple bir arzu aktarıcısı olarak karşımıza çıkan mektup türü, böylelikle hem arzu dolayımlayıcısı hem de ileride meydana gelecek olayların hazırlayıcısı olarak iş görür. Mektubun bu eserlerde görülen ikinci işlevi, ‘entrikanın başlatıcısı’ olma özelliğidir. Müjgân’ın Burhan’la gönül ilişkisi başlatmak için yazdığı ilk mektup fazlasıyla kapalı üslubu ve içeriğinde barındırdığı örtük bir tehditle Burhan’ın ilgisini çekerken aralarındaki çarpık ilişkinin de başlamasına sebep olur. Bununla birlikte Mesude’nin, babasına bir an evvel eve dönmesi gerektiğini yazdığı mektubu da sonrasında yasak ilişkinin açığa çıkmasına, dolayısıyla meydana gelen zincirleme olaylarla Müjgân’ın tamamen özgür kalmasına sebebiyet verdiği için romanın sonlarındaki entrik olayların ortaya çıkmasını hızlandıran bir özelliğe sahiptir. Mektubun romanlardaki üçüncü işlevi ise ‘kahramanların iç dünyalarını anlamamızı’ sağlamasıdır. Mektup yazarlarının ve muhataplarının kullandığı kelimeler, mektupların uzunluğu veya kısalığı roman kişilerinin kendilikleri ve çevrelerine bakışlarıyla ilgili pek çok bilgiyi ihtiva eder.

Son olarak mektup tekniğinin bahsi geçen eserlere bir katkısı da eserleri çok sesli bir yapıya büründürmüş olmasıdır. Bu teknik sayesinde eserlerde sadece yazar-anlatıcının hükmeden yargılayıcı sesi duyulmaz,

yaşantılarını kendi ağızlarından anlatmaları sebebiyle Müjgân'ın ihtirası, hırsı ve tatmin edilemeyen arzuları her mektupta kuvvetli bir sesi okura duyururken, Burhan'ın itaatkâr ve bir o kadar da fırsat kollayan kısık tınısı yine mektuplarından hissedilebilir. Mihri ve Mesude gibi hayatlarını çok daha içe dönük yaşayan karakterler ise baskın karakterler yüzünden duyuramadıkları seslerini mektuplarında işittirme imkânı bulurlar.

Kaynakça

- Acehan, A. (2021). Bir anlatım metodu olarak mektup tekniği ve bu teknikten hareketle Halide Edip Adıvar'ın Handan ile Samuel Richardson'un Clarissa Harlowe adlı romanları üzerine bir bakış. *Folklor Akademi Dergisi*, 4(3), 402 – 428.
- Argunşah, H. (2006). Kadın olarak yazmanın başında mektuplar. *Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı*, 114-115-116, 222-229.
- Ataği, R. (1996). *Japan's internationalization policy in education*. [Doctoral dissertation, The University of Michigan]. ProQuest Dissertations and Theses Global
- Babacan M. (2006). Mektuplardan oluşan iki roman: Handan ve Mektup Aşkları. *Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı*. 114-115-116, 216-221.
- Çakır, Ö. (2005). *Türk edebiyatında mektup*[Yayımlanmamış doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Dereli, B. (2010). *Mektup-roman ve kadın yazarlar: Fatma Aliye, Halide Edip Adıvar ve Şüküfe Nihal Başar* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Boğaziçi Üniversitesi.
- Donbay A. (2011). Edebiyatımızda mektup türü ile ilgili başlıca çalışmalar. *Erdem: Atatürk Kültür Merkezi Dergisi*, 61, 83-102.
- Girard, R. (2017). *Romantik yalan ve romansal hakikat edebi yapıda ben ve öteki*. (Çev: A. E. İldem). Metis Yayınları.
- Kefeli, E. (2002). *Anlatım tekniği olarak mektup*. Kitabevi Yayınları.
- Mehmet Vecihi. (Orijinal tarihi: 1897-1898/ 2022). *Müjgân ve Mesude*. S. Çetin – B. B. Acar (Yay. Haz.). Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları.
- Eriçok, B. (2020). *Türkiye'de yükseköğretimin uluslararasılaşmasının değerlendirilmesi* [Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Karagülle, F. (2004). *Ara nesil romanında sosyal muhteva* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Karagülle, F. (2022, 9 Ağustos). *Müjgan (Vecihi)*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mujgan-vecihi-tees-1323>
- Karagülle, F. (2022, 5 Eylül). *Mesude (Vecihi)*. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mesude-vecihi-tees-1484>
- Rose, J. (2010). *Görme ve cinsellik*. (A. D. Temiz,Çev.). Metis Yayınları.
- Tekin, M. (2002). *Roman sanatı/romanın unsurları I*. Ötüken Neşriyat.
- Yetiş, İ. (2006). Fransız edebiyatında mektup. *Hece Dergisi Mektup Özel Sayısı*. 114-115-116, 109-116.
- Zizek, S. (2016). *Hiçten az Hegel ve diyalektik materyalizmin gölgesi*. (E. Ünal,Çev.). Encore Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

The letter, which has been used as a communication tool for hundreds of years, has gained value as a literary genre, especially since the 18th century. With the increase in individualization, a serious increase is observed in the number of literary letters, as people feel the need to express their thoughts directly. In this period, the rise of the novel along with letters in the West led to the emergence of letter-novels. Samuel Richardson's epistolary novels named Pamela (1740-1741), Clarissa Harlow (1747-1748) and Sir Charles Grandison (1753-1754) are the first works that come to mind in this period. Richardson's works, in particular, have received a lot of attention. In the epistolary novels, many examples of which are written, it is observed that especially women try to make their voices heard through letters. It can be said that the first epistolary novels were written in the Tanzimat years, when the influence of Western literature began in Turkish literature, and there was a high interest in this genre as in the West. One reason why the letter is frequently used as a narrative technique in Turkish literature is that it is written in a plain language. This is why Tanzimat writers, who made simplification in language one of the main issues, attach importance to letter writing. Ahmet Mithat is the writer who used the letter for the first time as a narrative technique in literary works and gave the first example of the epistolary-novel in Turkish literature. She makes use of letters while expressing her views on women's education in her work called Felsefe-i Zenan (1870). Thus, as in the West, the letters in the novel are used in matters related to women. After the use of letters in Ahmet Mithat's novel, letters are frequently encountered especially in the works of women. Women writers such as Fatma Aliye, Emine Semiye, Nigar Hanım, Halide Edip, Halide Nusret and Şükufe Nihal frequently use the letter as a technique.

It should be said that the letters, which are used as a narrative technique beyond being a communication tool, also applied to the artists of the Ara Nesil (unattached to any literary movement) due to the above-mentioned features. Especially in works within the borders of popular literature, letters are preferred because they increase tension, allow the characters to speak without an intermediary, allow the communication of people of the opposite sex who cannot meet outside due to social norms, and add movement to the text. Another name that includes letters in his novels is Mehmet Vecihi. Vecihi, one of the productive names of the Ara Nesil, wrote twenty-five works in different fields such as poetry, novels, stories and history between 1894-1900. Vecihi, who deals with very similar subjects in her novels and stories, often resorts to the letter technique.

One of the works that Vecihi built and shaped the plot by using the letter-novel technique is Müjgân and its sequel Mesude. When the details of the use of the letter in these general classifications are examined, it is seen that it is primarily used as the carrier of desire. This usage is also of vital importance in the emergence of the fiction as it functions as a trigger of desire that creates the plot of the novel. In the novels of Müjgân and Mesude, the letter also plays a role as a means of initiating intrigue and a knot-breaker.

In these novels, the letter technique was used to serve three basic purposes apart from being used as a communication tool. The first of these examines the use of letters as "the carrier of desire", the second as "a means of initiating intrigue", and the third as "a mirror held up to the inner worlds of the heroes". When we look at the use of letter technique as the carrier of desire, it is seen that letters are used to arouse desire in the reader. This usage, especially by transferring the desires of novel characters such as Müjgân and Nevzad to their addressees such as Mihri, Burhan and Mesude, ensures that the same desire occurs in them. For this reason, the type of letter, which appears as a transmitter of desire, thus becomes both the mediator of desire and the preparer of future events. The second function of the letter seen in these works is to be the "initiator of the intrigue". The first letter that Müjgan wrote to start a romantic relationship with Burhan, while attracting Burhan's attention with its very closed tone and an implicit threat it contains, causes the start of the distorted relationship between them. However, the letter that Mesude wrote to her father that she should return home as soon as possible, has a feature that accelerates the emergence of the intrigue at the end of the novel, as it causes the forbidden relationship to be revealed and thus the chain events that occur, leaving Müjgan completely free. The third function of the letter in the novels is to enable us to understand the inner worlds of the heroes. The words used by letter writers and their addressees, the length or shortness of the letters contain a lot of information about themselves and their view of their environment.

Finally, another contribution of the letter technique to the mentioned works is that it has made the works polyphonic. Thanks to this technique, not only the dominating judgmental voice of the author-narrator is

heard in the works, but Müjgân's passion, ambition and unsatisfied desires make the reader hear a strong voice in every letter because they tell their lives in their own words, while Burhan's obedient and yet so opportunistic low tone is still heard can be felt from his letters. Characters like Mihri and Mesude, who live their lives more introverted, have the opportunity to have their voices heard in their letters, which they cannot do it because of the dominant characters.